

שבט תשס"ז

בס"ד

כנגד ארבעה בנים דברה תורה פרשת בא (ע"פ שיעורו של הרב קצין)

אחת מדרכי הפרשנות החשובות היא ההשוואה ומציאת הבדלים בין תאורים שונים המופיעים לגבי אותו עניין או עניין אחר. הפרשנים וחו"ל נתנו דעתם להבדלים ופירושו אותם. להלן מספר דוגמאות (כמובן שיש עוד רבות נוספות):

1. במדבר פרק כז

(יח) ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו: (יט) והעמדת אתו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצויתו אתו לעיניהם: (כ) ונתתה מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל: (כא) ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה: (כב) ויעש משה כאשר צוה ה' אתו ויקח את יהושע ויעמדהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה: (כג) ויסמך את ידו עליו ויצוהו כאשר דבר ה' ביד משה: פ

הציווי ידך ביחיד. הביצוע ידיו ברבים. רש"י פירש שמכאן אנחנו רואים שמשה העביר את הסמכויות בעין יפה יותר ממה שנצטווה.

2. רש"י במדבר פרק כז

(כג) ויסמך את ידיו - בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה. שהקב"ה אמר לו וסמכת את ידך, והוא עשה בשתי ידיו, ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה:

אצל רחל אנו מוצאים שהיא רצה ואומרת לאביה. לעומת זאת רבקה רצה לאמה. רש"י מסביר שאמה מתה לכן היא רצה לאביה ולא לאמה.

3. בראשית פרק כט פסוק יב

ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא ותרץ ותגד לאביה:

4. רש"י בראשית פרק כט פסוק יב

ותגד לאביה - לפי שאמה מתה לא היה לה להגיד אלא לו:

5. בראשית פרק כז

(ח) ותרץ הנערה ותגד לבית אמה כדברים האלה: (כט) ולרבקה אח ושמר לבן וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין:

דוגמה נוספת הבדלי התיאורים הם השורש לפירושו של רש"י לציווי "שלח לך" שנראה לא על פי פשוטו. הסיבה לכך היא התיאור השונה המופיע בדברים (מקור 8) שם משמע שיוזמה באה מ"השטח" לכן כדי להתאים בין שני התיאורים מפרש רש"י כפי שפירש.

6. במדבר פרק יג

(א) וידבר ה' אל משה לאמר: (ב) שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם:

7. רש"י במדבר פרק יג

שלח לך - לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח, לפי שבאו ישראל ואמרו (דברים א, כב) נשלחה אנשים לפנינו, כמה שנאמר (שם) ותקרבוני אלי כלכם וגו', ומשה נמלך בשכינה. אמר אני

אמרתי להם שהיא טובה, שנאמר (שמות ג, יז) אעלה אתכם מעני מצרים וגו', חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא יירשוה:

8. דברים פרק א

(כב) ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו אתנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן:
(כג) וייטב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט:

זה הרקע לקביעה המפורסמת ש"כנגד ארבעה בנים דברה תורה" שכן אנו מוצאים ב"רחבי" התורה שלושה תיאורים שונים של דו שיח בין אבות ובנים.
ניתן היה לפרש זאת בכמה אופנים. למשל שמדובר בזמנים שונים ונסיבות שונות (כפי שאכן נראה בהמשך שגם יסוד זה קיים) אולם חז"ל העדיפו לפרש שמדובר בארבעה בנים שונים.
מכאן למדנו יסוד ראשון ש"חונך לנער על פי דרכו". גם אם התורה אחת היא, מסריה ודרך הוראתה מותאמים לכל בן על פי דרכו.
ואלו הם דברי חז"ל במכילתא ובהגדה של פסח (מקורות 14 15)
אנו נרצה היום להשוות את האמור בהגדה של פסח לאמור בתורה ולבדוק האם הפשט בתורה מתאים לדרך בה הבינו חז"ל בדרשתם.
על פניו נמצא כמה הבדלים.

את הדו-שיח עם החכם (מקור 15) מתארת ההגדה במילים הללו:

חכם מה הוא אומר?
מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם?
ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

לכשנבדוק את לשונה של התורה (מקור 9), נגלה שלשון השאלה בתורה אכן זהה:

כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה'
אלהינו אתכם:

אולם, התשובה בתורה אחרת (פסוק כא ואילך):

ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה: ...

מדוע אם כן שינה הדרשן את התשובה האמורה בתורה. ותחתיה הביא את התשובה העוסקת בהלכות הפסח ובהלכה שלא להפטיר אחר הפסח אפיקומן!:

9. דברים פרק ו

(שאלה:)

(כ) כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם:

(תשובה:)

(כא) ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה:

(כב) ויתן ה' אותות ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו:

(כג) ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו:

(כד) ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו

כהיום הזה:

(כה) וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו: ס

בבן התם איננו מוצאים בעיות הכל נראה תואם.

10. שמות פרק יג

(יא) והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך ונתנה לך:

(יב) והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה':

(יג) וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה:

(שאלה:)

(יד) והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת

(תשובה):

ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים :
 (טו) ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו **ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח לה'** כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה :
 (טז) והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים : ס

השוואת התשובות לבן הרשע, בין האמור בהגדה לאמור בתורה, תגלה בפנינו קושי גדול שבעתיים.

אמנם, גם לגבי הרשע ציטוט השאלה בהגדה מדויק.

רשע מה הוא אומר? **מה העבודה הזאת לכם?!**

וכן בתורה :

והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת :
 והיה כי יאמרו אליכם בניכם : **מה העבודה הזאת לכם?!**

אולם התשובה שונה בתכלית.

בעוד שבתורה אנו מוצאים תשובה עניינית, שאין בה אף רמז של נזיפה :

ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו :
 וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו : ס

הרי שבהגדה אנו מוצאים "קיתונות של רותחין" :

לכם ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל, כפר בעיקר. ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו : "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שמות יג ח) לי - ולא לו, אלו היה שם, לא היה נגאל.

מדוע ולמה התעלם הדרשן מן התשובה המפורשת בתורה, ובחר לנסח תשובה, המקהה את שיניו של הרשע, ורואה בו כמי שהוציא עצמו מן הכלל?!

קושי נוסף הוא בגוף הטענה כנגד הרשע.

הטענה היא, שהוא הוציא עצמו מן הכלל, בניסוח דבריו :

מה העבודה הזאת לכם?!

הלא גם החכם נהג כך. ואמר :

מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו **אתכם?!**

מדוע אם כן אנו באים בטרוניה כה חריפה כלפי הרשע?!

יש שתירצו, שההבדל הוא בהזכרת שם שמים.

החכם אומר : "ה' **אלוהינו**". האומר זאת, אינו מוציא את עצמו מכלל עדת האמונה. לעומתו הרשע, אין שם שמים שגור על פיו. ועל רקע זה הביטוי : "לכם" נתפס כיציאה מן הכלל. 1
 אנו בהמשך נרצה לישב את הדברים באופן אחר.

1 בדרך רמז הביאו בשם הגר"א את הפסוק מקהלת : "וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הכסילות, כיתרון האור מן החושך" (קהלת ב', י"ג). שכן במעשה בראשית מצאנו : "ויקרא **אלהים** לאור יום ולחושך קרא לילה". הרי ששם שמים הוזכר רק על היום, ולא על הלילה. כיתרון הזה, של האור על החושך, גם יתרון החכמה, דהיינו שהחכם מזכיר שם שמים.

בנוסף לקשיים אלו, בדיקת פסוקי התורה מעוררת קושי נוסף. בעל ההגדה מסיק כלפי הרשע מסקנה חריפה, שאלו היה שם לא היה נגאל. את המסר הזה מעביר בעל ההגדה בעזרת הפסוק: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". אותו הוא דורש: "לי ולא לא וכו'". התבוננות בתורה מגלה לנו שהפסוק הזה הוא הפסוק המוקדש לבן שאינו יודע לשאול (מקור 12):

נמצינו למדים, שלא זו בלבד שבעל ההגדה זנח את התשובה האמורה בתורה לרשע, אלא במקום זאת השתמש בתשובה לבן שאינו יודע לשאול, כדי להעביר מסר לרשע. וכאן אנו תמהים: החלפה זו על שום מה?!

וקושי אחרון, נוסח הדיבור אל הרשע:

... לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל.

מדוע הפנייה היא בגוף שלישי: ... לו ... לא היה נגאל. מדוע לא כתוב: לי ולא לך ... לא היית נגאל?!

סיכומם של דברים: חמישה קשיים עוררנו.

- מדוע מחליף בעל ההגדה את התשובה האמורה בתורה לחכם בתשובה אחרת?!
- מדוע מחליף הדרשן באופן קיצוני את התשובה לרשע?
- מהי הטענה לרשע, על שהוא אומר: "לכם". הלא גם החכם אומר: "אתכם"??
- מדוע עושים שימוש בפסוק האמור לבן שאינו יודע לשאול, כמענה לרשע?!
- מה פשר הדיבור אל הרשע בגוף שלישי? מדוע לא פונים אליו בגוף שני?!

(המשך אחרי מקור 15)

11. שמות פרק יב

(כה) והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבדה הזאת:

(שאלה):

(כו) והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם:

(תשובה):

(כז) ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו:

(כח) וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו: ס

12. שמות פרק יג

(ה) והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבوسی אשר נשבע לאבתך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבדה הזאת בחדש הזה:

(ו) שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג לה':

(ז) מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך:

(אמירה):

(ח) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים:

13. רש"י שמות פרק יג

את העבדה הזאת - של פסח. והלא כבר נאמר למעלה (יב כה) והיה כי תבואו אל הארץ וגו', ולמה חזר ושנאה, בשביל דבר שנתחדש בה. בפרשה ראשונה נאמר (שם כו) והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, בן רשע הכתוב מדבר שהוציא את עצמו מן הכלל, וכאן (פסוק ח) והגדת לבנך, בבן שאינו יודע לשאול, והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב:

14. מכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא בא פרשה יח ד"ה והיה כי

והיה כי ישאלך בנך מחר, יש מחר עכשיו ויש מחר לאחר זמן: מחר לאמר מה זאת הרי מחר לאחר זמן מחר יהיה האות הזה (שמות ח יט) הרי מחר עכשיו [מחר אנכי נצב (שם/שמות/ יז ט) הרי מחר עכשיו] מחר יאמרו בניכם לבנינו (יהושע כב כד) הרי מחר לאחר זמן: מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אותנו (דברים ו כ) נמצאת אומר ארבעה בנינים הם אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול.

חכם מה הוא אומר?
(שאלה:)

מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם (אותנו)
(תשובה:)

אף אתה אמור (פתח) לו בהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.
(שאלה:)

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם
(תשובה:)

- לכם ולא לו ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו
בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים (שמות יג ח) לי ולא לו (לך) אלו היה (היית) שם לא היית
נגאל.

(שאלה:)

תם מה הוא אומר מה זאת?

(תשובה:)

ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים.

(אמירה:)

ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנא' והגדת לבנך ביום ההוא וגו'.

15. הגדה של פסח

ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא, כנגד ארבעה בני דברה תורה... חכם מה הוא אומר... אשר צוה ה' אלקינו אתכם?
רשע מה הוא אומר?... לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל.

התשובה על הקושי בעניין הבן החכם ניתנת להשבה בנקל. אם נתבונן בתשובת התורה.

ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד

חזקה:

ויתן ה' אותת ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו

לעינינו:

ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע

לאבתינו:

ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו

כל הימים לחיתנו כהיום הזה:

וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו

כאשר צונו: ס

התורה מלמדת את הבן החכם, שלא די לזכור את האירועים זיכרון ערטילאי. התודעה
ההיסטורית חייבת להתממש על ידי תרגום לקיום המצוות המעשיות: "... לעשות את כל החקים
האלה... כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת..."

את העיקרון זה תרגם בעל ההגדה לפרטים מעשיים.

ההלכה האוסרת להפטיר אחר הפסח אפיקומן – אין להוציא קינוחים לאחר אכילת קרבן הפסח.
ויש להישאר עם טעמו של הפסח בפה.

הלכה זו, היא האחרונה בהלכות הפסח. כיצד יש לתנהג לאחר אכילת הקרבן.

הדרשן בא לומר לחכם: עליך לעסוק בקיום כל ההלכות הקשורות בקרבן, עד האחרונה שבהן.

אך על מנת להשיב על הקשיים בהקשר לבן הרשע נרצה לבדוק את דברי התורה בעיון.

לכל אחד מן הבנים, מקדימה התורה הקדמה לשאלה (לבד מן הבן שאינו יודע לשאול, כמובן).
השוואה בין הקדמות מגלה דברים מאלפים.

אצל החכם מצאנו:

כי ישאלך בנך מחר לאמר

אצל התם:

והיה **כי ישאלך** בנך מחר לאמר

לעומת זאת, אצל הרשע אנו מוצאים :
כי **יאמרו** אליכם בניכם..

שני הבדלים. האחד: אצל החכם והתם ביחידי ואילו הרשעים אינם באים לשאול לבד, כי אם בחבורה.

וההבדל המרכזי הוא בכך, שהחכם והתם **שואלים**. לעומתם הרשע אינו שואל, הוא **אומר**, מתריס ובא להעלות עמדה חולקת ולא לשאול.

באותו אופן עלינו לבדוא את ההקדמות לתשובות. וכאן כבר יש ארבע.

אצל החכם ההקדמה היא :

ואמרת **לבנך**...

אצל התם :

ואמרת **אליו**...

אצל הבן שאינו יודע לשאול :

והגדת **לבנך**...

אגב ההשוואה, אנו מוצאים הבדל בין מטבעות הלשון. אצל החכם והתם : **ואמרת**, ואילו אצל הבן שאינו יודע לשאול : **והגדת**. מה פשר השינוי?
על כך השיב רש"י (מקור 13) :

וכאן (פסוק ח) והגדת לבנך, בבן שאינו יודע לשאול, והכתוב מלמדך **שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב:**

אצל זה שאינו יודע לשאול, הניסוח הוא : והגדת. וזאת כדי ללמדנו שלבן הזה, חסר המוטיבציה, שאפילו לשאול אינו יודע, אל לנו לעסוק בדברי הלכה. עלינו למושכו בדברי אגדה המושכים את הלב. כל זאת בניגוד לחכם, שכפי שראינו, עיקר העיסוק הוא "כהלכות הפסח".

לעומת שלושת הבנים, אצל הבן הרשע ההקדמה קצרה :

ואמרתם ...

מדוע לא כתוב : ואמרתם **לבניכם** ... או ואמרתם **להם**?
בדיוק כפי שכתוב אצל הבנים האחרים!?

התשובה לכך פשוטה :

החכם והתם **שואלים**, לכן **עונים** להם.
הרשע **אינו שואל**, לכן גם **לא עונים לו**.

בעל ההגדה שלמד שאין עונים לו לרשע, אלא מקהים את שינוי, עיין היטב בלשונה של התורה. המדייק בלשון התורה מוצא, שאין עונים לו לרשע. וזאת בגלל שהוא אינו שואל.

מה הכוונה : "הקהה את שינוי"?

אנו יודעים שיש הבדל בין זוית חדה, לבין זו הקהה.
הרשע בא עם שינוי החדות, המתריסות.

על כך משיבה התורה, אל תענה לו.
אל תיכנס במצב כזה לעימות. תמתין לזמן שבו השיניים תהיינה קהות.

הרשע אינו זקוק לתשובות, הוא לא יקשיב.
הוא זקוק לכך שיכניסו אותו בחזרה אל תוך הכלל, שהרי במצב כזה, מבחוץ, אין נגאלים.
הרשע אינו זקוק לתשובה, הוא זקוק לחיבוק.

שאלנו מה ההבדל בין חכם לרשע, הלא שניהם משתמשים במטבע לשון דומה: "לכם" לעומת
אתכם"!!

התשובה היא שההבדל מהותי.
השואל מתחבר. המתריס מוציא את עצמו מן הכלל.

אולם עדיין עלינו להבין שתי נקודות:

- א. מדוע משתמשים בפסוקי הבן שאינו יודע לשאול?
- ב. מדוע מדברים בגוף שלישי?

הגאון מוילנא גורס ששתי השאלות מיתרצות האחת בחברתה.
וזה לשונו:

16. פירוש הגר"א להגדה של פסח

ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר - פי' באמרם לכם ולא הזכיר שם שמים כלל כמו
החכם וזהו לפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר כלומר וכפר בעיקר שלא הזכיר שם
שמים. ואמר לו בעבור זה כו' הענין מה שמשיב כאן בעל ההגדה התרוץ של שאינו יודע לשאול
ואינו משיב התירוץ הכתוב בו על קושיא זו של שאלת הרשע כמו שכתוב בפ' בא כי יאמרו אליכם
בניכם מה העבוה וכו' ואמרתם זבח פסח הוא. דהיינו שדקדק בעל הגדה פסוקי התורה שבכל
התירוצים של הג' בניס כתיב והגדת לבנך ואמרת אליו ואמרת לבנך וכאן אצל שאלת הרשע לא
כתיב לא לבנך ולא אליו רק ואמרתם זבח פסח והיינו שאין התורה חפצה שישבו לרשע ושידברו
עימו כלל רק אמרה התורה שתאמרו בדרך כלל ואמרתם זבח פסח כלומר שמצוה לומר זבח פסח
הוא לה' וזה כתוב לקמן בהגדה פסח זה שאנו אוכלים כו' שנאמר ואמרתם זבח וגו' כי זה שייך
למשנת ר"ג וכאן לתירוץ הרשע אמר שאף אתה הקהה את שיניו כלומר בזה לא תשיב לו כלל ולא
תדבר עימו רק עם האחר היושב אתך כי מסתמא יש לו עוד בני בית זה האחר לא שאל כלל לכן
משיב לו תרוץ של שאינו יודע לשאול כלומר להאחר היושב אתך, בעבור זה עשה ה' לי ולא לו
בלשון נסתר כלומר על הרשע ואם היה מדבר עם הרשע היה צריך לומר ולא לך.

כפי שדייקנו כבר, לבן הרשע איננו עונים.

מדוע אם כן משתמשים בפסוק של הבן שאינו יודע לשאול?

מכיוון שמדברים אליו, לזה שאינו יודע לשאול, ומדברים על הרשע ואומרים: אלו היה (הרשע)
שם לא היה נגאל. ולכן מדברים בגוף שלישי.

מהו עומק דברי הגר"א?

אנו חושבים שיש רק בן אחד שאינו יודע לשאול.

לאמיתו של דבר יש שנים:

אחד שאינו יודע לשאול.

ואחד שאינו רוצה לשאול, הוא אומר.

בא בעל ההגדה להמחיש לנו את ההבדל.

לזה שאינו שואל, אלא מתריס ואומר, אין מתייחסים.

לעומת זאת את זה שאינו יודע, מושכים אותו בדברי אגדה המושכים את הלב.

במובן נוסף נמצאים שני אלו שאינם שואלים (הרשע ושאינו יודע לשאול) בקבוצה אחת.
שניהם שואלים בפסח.

החכם:

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם:

ואמרתם **זבח פסח** הוא לה' **אשר פסח** על בתי בני ישראל במצרים
בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו :

וכן אצל זה שאינו יודע לשאול :

והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבوسی אשר
נשבע לאבתיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבדה הזאת
בחדש הזה :
שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג לה' :
מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר
בכל גבלך :
והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים :

לעומת זאת, השנים האחרים (החכם והתם) אינם שואלים דווקא בפסח.
החכם שואל, סתם כך מתוך התעוררות פנימית באחד מימי השנה.
והתם שואל לאחר צפייה במצוות מסוימות :

(יא) והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך ונתנה
לך :
(יב) והעברת כל **פטר רחם** לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך
הזכרים לה' :
(יג) **וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם**
בבניך תפדה :
(יד) והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת.

ואולי גם הבדל מהותי בתשובות.

אצל החכם נימת התשובה חיובית ומפייסת :

(כא) ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים
ביד חזקה :
(כב) ויתן ה' אותות ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו
לעינינו :
(כג) ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר
נשבע לאבתינו :
(כד) ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו **לטוב**
לנו כל הימים **לחיתנו** כהיום הזה :
(כה) **וצדקה תהיה לנו** כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה'
אלהינו כאשר צונו : ס

מטרת המצוות : לטוב לנו, לחיותנו, צדקה תהיה לנו.

אצל התם, המנגינה שונה :

ואמרת אליו **בחזק יד** הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים :
ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו **ויהרג** ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר
אדם ועד בכור בהמה **על כן אני זבח** לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור
בני אפדה :
והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה'
ממצרים : ס

כאן לא : לטוב לנו. כאן : בחוזק יד, ויהרג ה'.

יראה לעומת **אהבה**.

אפשר שההבדל בדגשים נובע מההבדל בשאלה.
החכם שואל מתוך **רצון פנימי**. אצלו יש לענות באהבה.
הרשע אינו שואל מתוך התבוננות פנימית. הוא בא מתוך **ראיה חיצונית**.
יתכן שהרקע הוא אחת המצוות ה"מפחידות" בתורה : עריפת חמור. רק אז הוא מתעורר.
מי שכל כך מתפעל מן החרב, היא המהווה את מוקד התשובה.

שני סוגים של בנים יש.
יש מי שיש לענות לו באהבה. ויש מי שיש לענות לו ביראה.
יש מי שזקוק לעשרת הדברות (מה העדות, מלשון "לוחות העדות").
יש מי שזקוק לעשר המכות ("ויהרג ה' כל בכור").

כך הסביר ה"שפת אמת" את העובדה שאנו מוצאים "קבוצות" של עשר לגבי כמה דברים:
עשרה מאמרות שבהם נברא העולם (תשע פעמים כתוב במעשה בראשית: ויאמר אלוקים.
ובראשית ברא... גם נחשב מאמר, סה"כ עשר)
עשר המכות ועשרת הדברות.
השפת אמת רואה בזה את אותו מבנה שתיארנו על הבנים.
העולם נברא בעשרה מאמרות.
ועכשיו יש כאלו הזקוקים לעשר המכות (פרעה, הרשעים) ויש כאלו לעשרת הדברות (הצדיקים)
וזוהי המשמעות של דברי המשנה באבות:
מדוע נברא העולם בעשרה מאמרות ולא אחד? כדי ליתן שכר טוב לצדיקים המקיימים את העולם
שנברא בעשרה מאמרות וכדי להפריע מהרשעים המקלקלים את העולם.

17. שפת אמת - פ' וארא עמ' 26

מו"ז ז"ל היה אומר כי עשר המכות נגד עשרה מאמרות ועי"ז באו אח"כ לעשרת הדברות
וכו'. דאיתא בעשרה מאמרות נברא העולם ומה ת"ל כו' כדי להפריע מרשעים ולתת שכר טוב
לצדיקים. בודאי להפריע מן הרשעים זה פרעה דכע' ביה ואני ועמי הרשעים. ולתת שכר טוב
לצדיקים היא התורה שנק' טוב שניתן לבני"י. ופי' זה כי קודם החטא היה יכול להבראות במאמר
אחד. אבל הקב"ה ראה כי יחטא האדם ויהיה תערובת טו"ר. ולכן נחלקו אח"כ העשרה מאמרות
שהיה בכלל ונפרטו צד הרע העשר מכות לרשעים. והטוב עשרת הדברות שהוא בפרט... לכן יצי"מ
הכנה לכל המצות כדכתיבנא לעיל.

ולסיום נעסוק בפירושו של פסוק אחד:

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים:

מה הכוונה: בעבור זה?

הלא לכאורה אנו רוצים ללמדו את הסיבה לכך שאנו עוסקים בזה – בקרבן הפסח. ולהסביר לו
שדבר זה (קרבן הפסח) הוא בגלל מה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים.

אולם אם כך צריך להיות הפוך: זה (קרבן הפסח) הוא בעבור שעשה ה' לי בצאתי ממצרים.

וכך הביא האבן עזרא (מקור 19) את דברי ר' מרינוס:

אמר רבי מרינוס, פי' בעבור זה, היה ראוי להיותו הפוך זה בעבור
שעשה ה' לי. והביא רבים כמוהו לדעתו.

הרמב"ן (מקור 20) הוסיף אות אחת כדי להבין:

בעבור זה עשה ה' לי - בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים, וכן
והודעת להם את הדרך ילכו בה (להלן יח כ), ורבים כן. יאמר, כי בעבור
זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים אני עובד את העבודה הזאת.

האבן עזרא תקף את ר' מרינוס:

ולפי דעתי, אין אחד מהם נכון, כי איך נהפוך דברי אלהים חיים. וטעם
הפסוק הפך מחשבתו, כי אין אנו אוכלים מצות בעבור זה, רק פי'
בעבור זה, בעבור זאת העבודה שהוא אכילת המצה ולא יאכל חמץ
שהוא תחלת המצוות שצוה לנו השם עשה לנו השם אותות עד
שהוציאנו ממצרים. והטעם לא הוציאנו ממצרים רק לעבדו, ככתוב
בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה (ג, יב),

וכתוב אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים (במד' טו, מא):

בעבור זה, אין פירושו בגלל, כי אם בשביל. אין אנו מקיימים את המצוות בגלל שיצאנו ממצרים. יצאנו ממצרים כדי שנקבל עלינו את עול מצוות.

וכך כתב רש"י (מקור 18):

בעבור זה - בעבור שאקיים מצותיו, כגון פסח מצה ומרור הללו:

המסר המרכזי שאנו רוצים להעביר לבנינו הוא, שכל המטרה של יציאת מצרים היתה, כדי שנקבל עלינו את עולן של מצוות ה'.

ולכן "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים.

18. רש"י שמות פרק יג

(ח) בעבור זה - בעבור שאקיים מצותיו, כגון פסח מצה ומרור הללו: עשה ה' לי - רמז תשובה לבן רשע לומר, עשה ה' לי ולא לך, שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל:

19. אבן עזרא שמות (הפירוש הארוך) פרק יג

(ח) בעבור זה אמר רבי מרינוס, פי' בעבור זה, היה ראוי להיותו הפוך זה בעבור שעשה ה' לי. והביא רבים כמוהו לדעתו. ולפי דעתי, אין אחד מהם נכון, כי איך נהפוך דברי אלהים חיים. וטעם הפסוק הפך מחשבתו, כי אין אנו אוכלים מצות בעבור זה, רק פי' בעבור זה, בעבור זאת העבודה שהוא אכילת המצה ולא יאכל חמץ שהוא תחלת המצוות שצוה לנו השם עשה לנו השם אותות עד שהוציאנו ממצרים. והטעם לא הוציאנו ממצרים רק לעבדו, ככתוב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה (ג, יב), וכתוב אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים (במד' טו, מא):

20. רמב"ן שמות פרק יג

(ח) בעבור זה עשה ה' לי - בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים, וכן והודעת להם את הדרך ילכו בה (להלן יח כ), ורבים כן. יאמר, כי בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים אני עובד את העבודה הזאת, כענין שאמר למטה (בפסוק טו) על כן אני זובח לה' כל פטר רחם. ואמר "זה", כלומר תגיד לו זה שאתה רואה בעיניך שעשה ה' לך בצאתך ממצרים. ורבותינו דרשו (במכילתא כאן) כי על מצה ומרור שמונחים לפניו ירמוז. ויתכן שיהיה שיעורו והגדת לבנך בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, כאומר כך וכך עשה ה' לי, כי מלת בעבור תשמש גם "בעצם ענין", כמו בעבור הילד חי צמת ותבך (ש"ב יב כא), אינו בגלל. ורבי אברהם אמר כי בעבור זה שאני עושה ועובד לפני באכילת הפסח והמצה עשה ה' לי אותות עד שהוציאני ממצרים. ואינו נכון. ועוד אפרש הכתוב (להלן בפסוק טז):